

PRISPEVEK PREUČEVANJA RIMSKE KERAMIKE ZA SPOZNANJE PRETEKLOSTI

K jubileju slavonskega muzeja lahko prispevam iz svojega strokovnega dela le nekaj in še to zelo omejenih spoznanj, zgrajenih na podlagi slovenskega arheološkega gradiva. Mestni teritorij Murse in Poetovia kažeta v rimskem času mnogo skupnih potez, saj ju družijo Drava, zato si vendar dovoljujem tu predstaviti nekaj spoznanj, ali domnevnih spoznanj, na ptujskem gradivu in to v želji, da tako mogoče lahko vendarle malce koristim tudi preučevalcem bogate preteklosti Slavonije.

Med predmeti vsakdanje rabe, ki so se nam iz rimskega časa ohranili in ki nam pomagajo preučevati kulturo in tako posredno tudi zgodovino, nam vedno spet pridejo pred oči lončene posode, enakomerno lisasto poslikane, prav na svojski način. V strokovnem jeziku smo se navadili ta okras imenovati na podlagi tujih definicij marmoriranje ali plamenasto poslikavanje.

Gotovo združuje v sebi ta način poslikavanja posod tudi siceršnji namen barve na eni in premaza na drugi strani, namene, ki jih na sploh poznamo pri rimskih posodah.¹ Barva je posodo krasila, premaz pa je utrjeval površino. Korenine te opazne tehnike segajo, tako so dokazali že drugi, dokaj daleč nazaj.² Vse, kar vemo o načinu slikanja v enakomernih lisah iz tujega raziskovanja, nam potrjuje tudi naše gradivo — vidimo, da so poslikavali s čopičem ali gobico, pa tudi s trsko. Barvanje, ki ga opisujemo, vsekakor označuje neenakomerna debelina in intenzivnost barvne plasti.

O tovrstnem gradivu severne Jugoslavije je dosedaj v arheološki literaturi najobsežneje pisala v svojem delu E. Bónis.³ Na podlagi gradiva, ki ga je obdelala, je ugotovila, da je ta tehnika do določene mere posebnost Emone in da je v naših krajih pod vplivom Italije zlasti priljubljena ob koncu 1. stoletja.

Pred leti smo raziskovali rimsko grobišče v Forminu pri Ptujju. Tu smo našli razmeroma opazno število lončenih izdelkov, okrašenih z marmoriranjem.⁴ Ko sem

1. A. Winter, Saalburg Jb. XIV, 1955, 74 ss.

2. E. Bonis, Die kaiserzeitliche Keramik v. Pannonien, I. Diss. Pann. II, 20, 1942, 41. s. cit. literaturo.

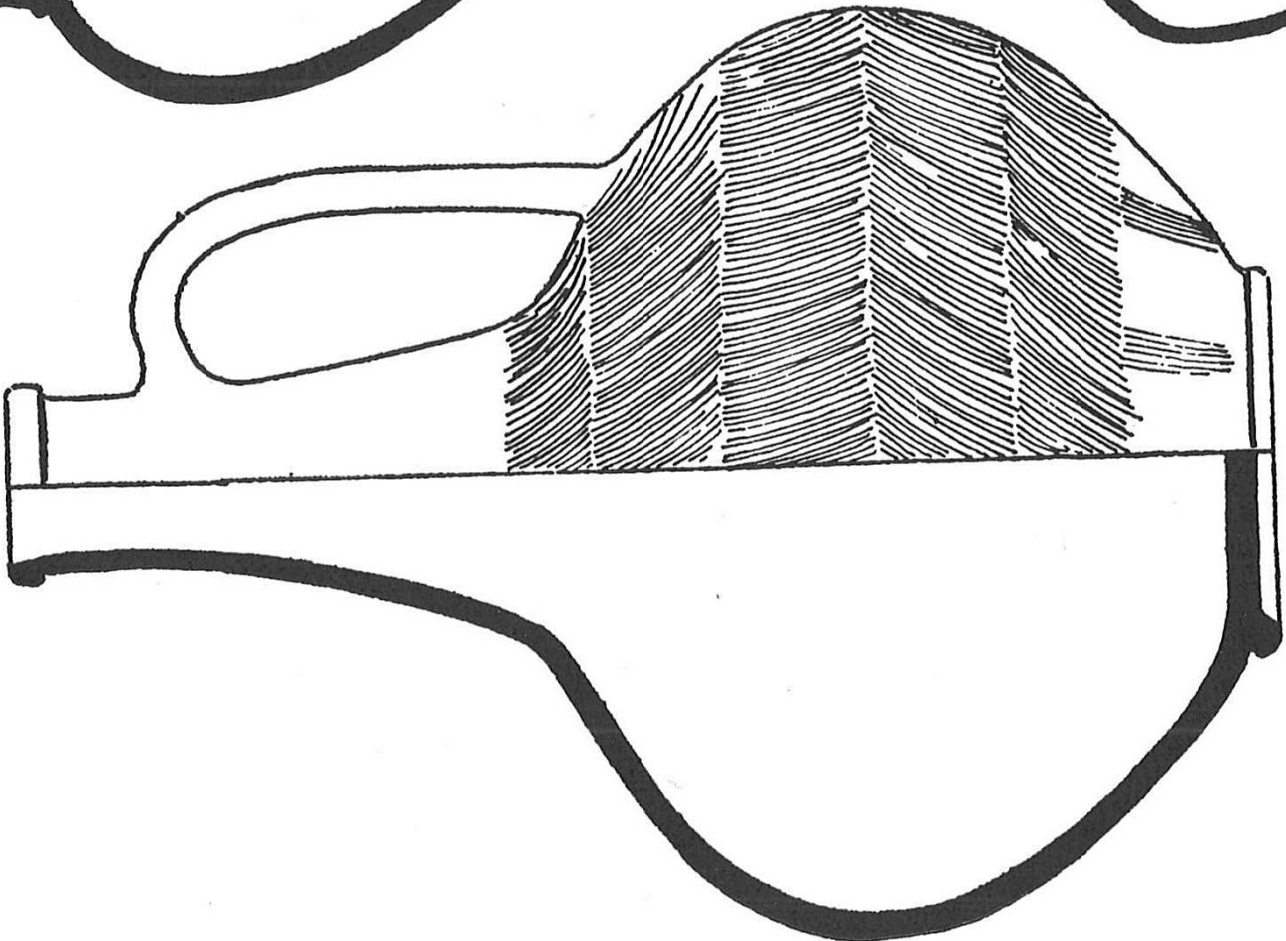
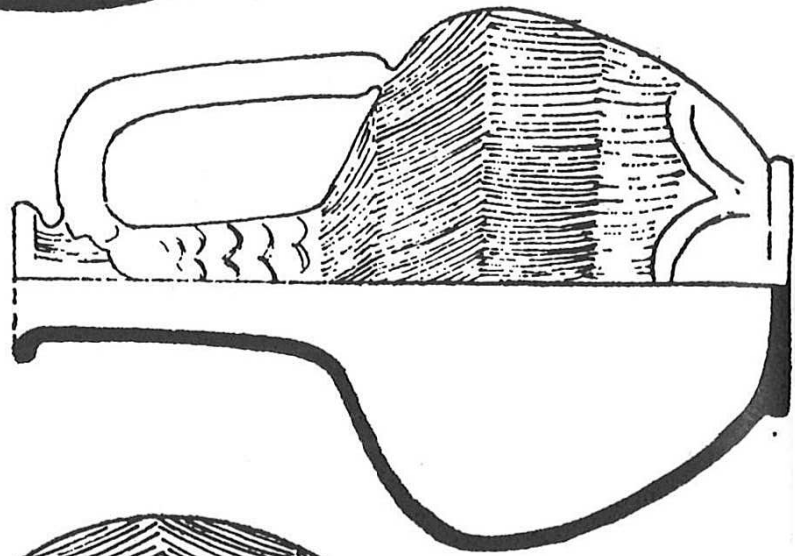
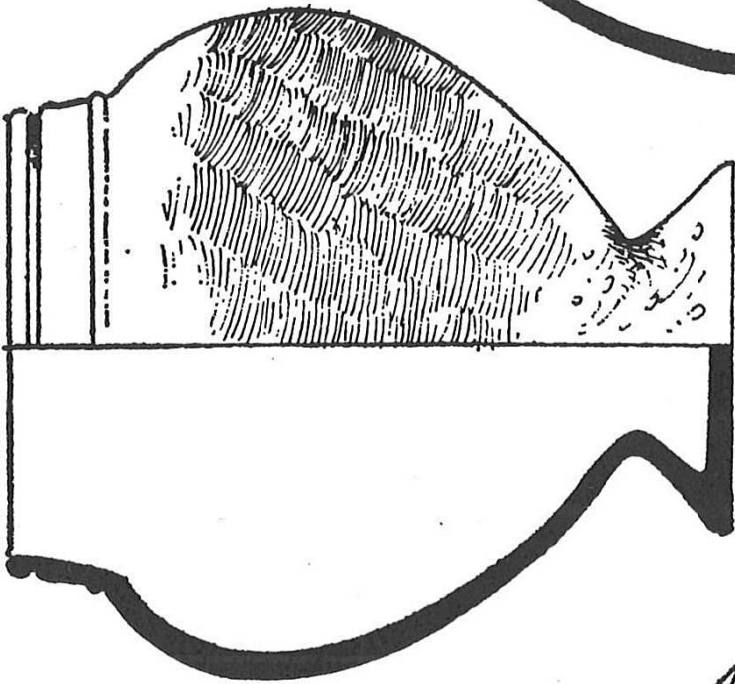
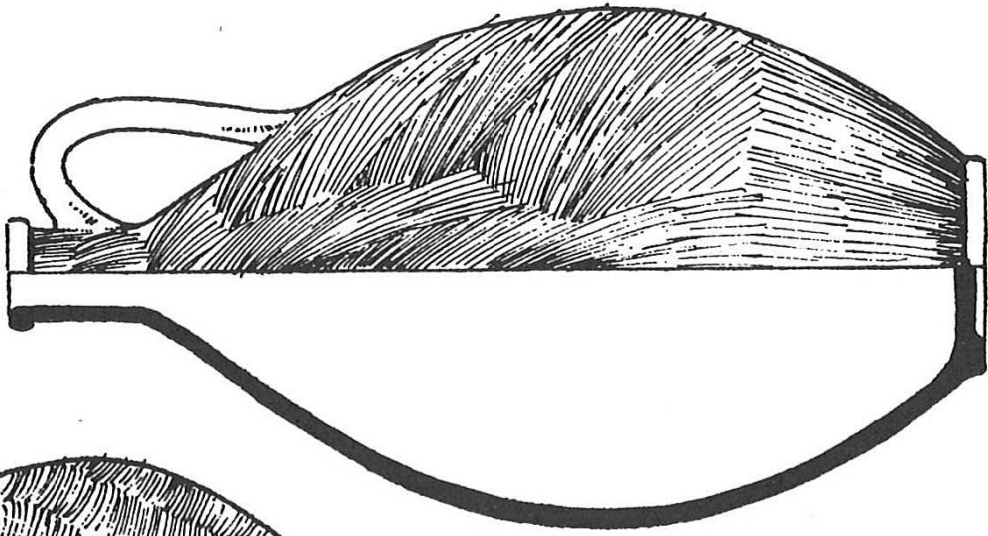
3. *ibid.*

4. I. Miki Curk, Inventaria archaeologica, Le nécropole de Formin, Jugoslavija 19, Y 179—188, 1975; ista, Arheol. vestnik 27 v tisku 5. K. Sz. poczty, Intercisa II, AAAH 36, 1957, 42.

dr Iva Mikl-Curk

Zavod SR Slovenije za spomeniško varstvo, Ljubljana

Institute of SR Slovenia for the Protection on Cultural Monuments, Ljubljana

obravnavala gradivo, sem morala nekaj analizirati tudi plamenasto poslikano keramiko. Pri tem delu se mi je rodilo nekaj domnev, ki jih zgoščeno lahko takole predložim:

1. Kolikor zdaj vidimo, so poslikali z marmoriranjem le neznamenit odstotek posod. Ta ugotovitev velja za Slovenijo, pa bržčas tudi za ves severni del Jugoslavije. Tudi madžarsko raziskovanje nam kaže podobno sliko.⁵ V emonskih nekropolah so našli med preko 3000 posodami le 5 marmoriranih posod.⁶ Na velikih naselbinskih izkopavanjih v zadnjih 15 letih v Emoni pa med odlomki več tisoč posod beležimo tudi le nekaj tako poslikanih črepinj in to od gotovo ne več kot 5 posod.⁷ V Mursi hranijo nekaj posod,⁸ nekaj posod poznamo iz grobišča v Stejnecju in iz Sremske Mitrovice.⁹ Podrobni podatki o količinah sicer najdene keramike mi niso znani, a gotovo tvorijo marmorirane posode zelo majhen odstotek vse najdene keramike. Tudi v samem Poetoviu je razmerje marmorirane keramike slično, kot v drugih prej naštetih krajih: od 1000 celih ohranjenih posod (seveda je to le manjši del gradiva, ki je bil v rabi in izkopan v Poetoviu) in jih hrani ptujski muzej,¹⁰ jih je manj kot 10 okrašenih z marmoriranjem. V prerezu skozi naselbinske plasti na Zg. Bregu, ki segajo od flavijskega časa do srede 4. stol. nismo med odlomki najmanj 100 posod našli nobenega plamenasto poslikanega fragmenta.¹¹ Zanimivo pa je, da so našli med sledovi zgodnjorimskega naselja (lesena arhitektura) v Varaždinskih toplicah¹² odlomke 4 marmoriranih posod in v Forminu je med 100 najdenimi posodami kar 6 takih, ki so poslikane z marmoriranjem. Na podlagi tega bi si skoro upali trditi, da ni tvorila marmorirana keramika v mestih od Emone do Murse niti odstotka lončenine, ki je bila v rabi v rimskem času, edino v poetovijskem zaledju je v določenem času dosegla količino nekaj odstotkov. Nekaj podobnega kaže količina gradiva iz Intercise.

2. Pri nas srečemo plamenasto poslikane žare, vrče, čaše, sklede, krožnike in mortaria. V tem izboru je opazna razlika s Porenjem,¹³ kjer je tehnika značilna le za pivsko posodo.

3. Pri nas ni videti, da bi bili površino posode še kaj posebej utrjevali, marveč so plamenasto slikali direktno na površino posode. Odtенок barve glinice in premaza se navadno med seboj, kot je to tudi sicer navadno, ujemata;¹⁴ ta podatek le govori o istih surovinah in seve, postopku pečenja. Na rumenkasto — okraštih

5. K. Sz. poczy, Intercisa II, AAAH 36, 1957, 42.

6. S. Petru, Emonske nekropole, Katalogi in monografije 7, 1972, grob. 943, 1003 in tab. CXI.

7. Pri šoli Majde Vrhovnik so našli odlomke tako poslikanih skled Drag 37 po obliki, na Ferantovem vrtu pa melnico. Prim. I. Miki Curk, Naselbinska keramika, Arheol. vestnik 30 v tisku.

8. Za podatek se zahvaljujem kustosu M. Bulatu.

9. O. Bruckner, Izdanja muzeja grada Zenice II — Materiali 9, 1971, 33 s. Za podrobne podatke o gradivu iz Arheološkega muzeja v Zagrebu se zahvaljujem dr. B. Vikić.

10. I. Mikl Curk, Poetovio I, Katalogi in monografije 13, 1976, št. 2911, 3670, 2671, str. 39, 40, tab. X, IX.

11. Varstvo spomenikov XXI v tisku.

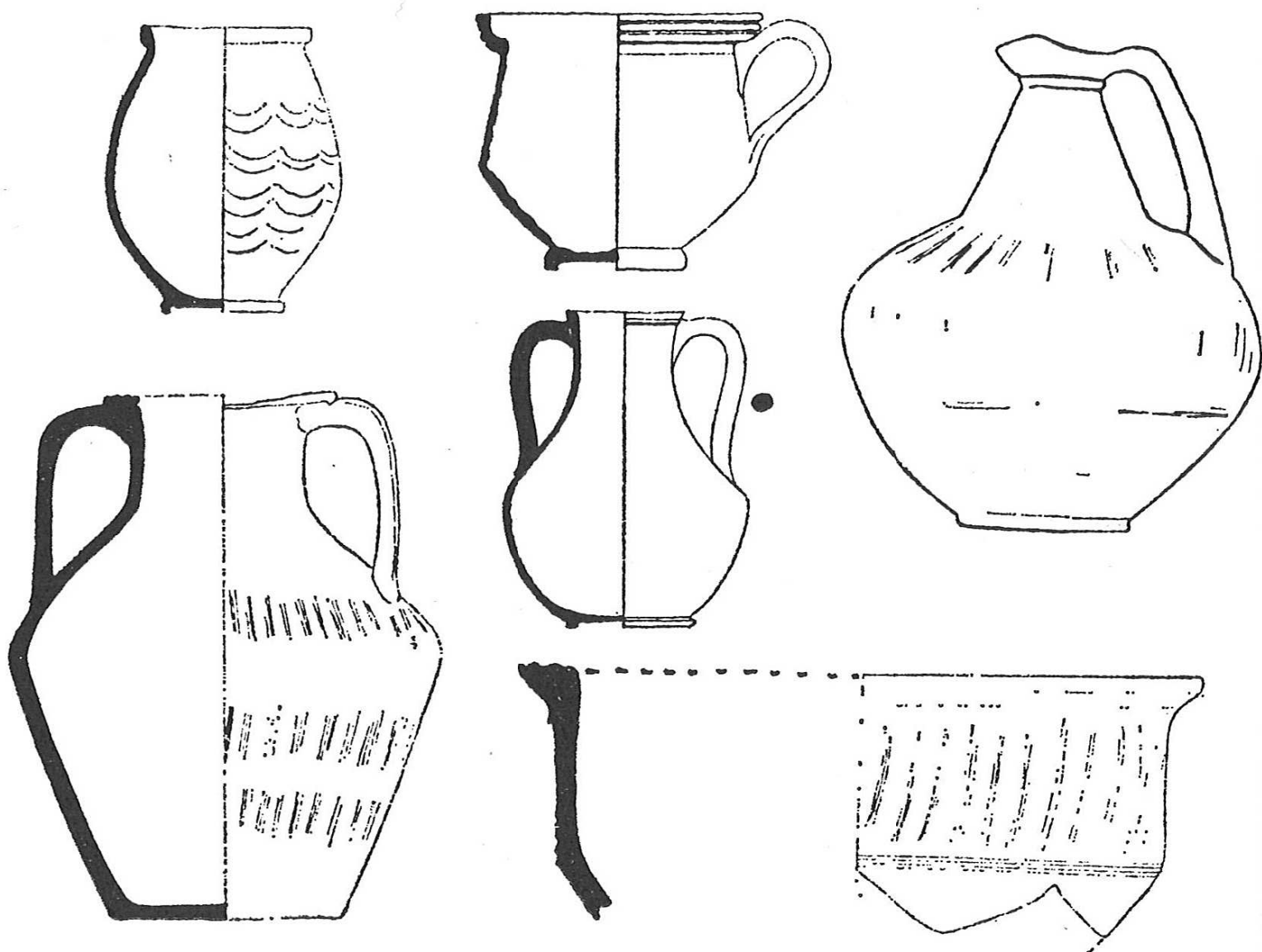
12. B. Vikić, Vjesnik AMZ 3, 6—7 (1972—73), 105 ss.

13. E. Gose, Röm. Keramik aus dem Rheinland 1950, Beiheft, Bonn. Jahrb. I, 21.

14. R. Steiger, Ausgrabungen in August III, Insula XXXI, Basel 1971, shema barv.

posodah vidimo tako bolj rjavkaste premaze in na bolj cinobrasto rdečih živordeče. Toda srečemo tudi nekaj posod (npr. Ptuj inv. štev. 3538 in dva vrča v Osijeku) — zanimivo je še to, da so to vse večje posode — kjer opazimo nenavadno blede stene posode, premaz pa je temnordeč in kompakten.

4. Na posodah pokriva poslikava v lisah vso površino in le dele površine. Redko pa srečemo pojav na žarah in vrčih (take najdbe so edino iz Ptuja, Formina in Osijeka), da so z marmoriranjem poslikanemu delu posode pridružili še preprost ornament z barvo naslikanih pasov.

Slika 2. Posode iz Emone (a—c) in Poetovia (d—f) (po Katalogi in monografije)

5. Oblikovne značilnosti posod, ki so poslikane z lisastim premazom, nam kažejo, da seve niso vse enako stare in da se tehnika pojavlja v rimski dobi skozi dalj časa. Vsekakor pa je mnogo več posod, ki sodijo zanesljivo v pozno 1. in 1. pol. 2. stoletja, kot v poznejši čas. Najstarejši zanesljivo datirani predmeti na način tleh po iz srede 1. stoletja ali raje že iz flavijskega časa,¹⁵ kot najmlajšo posodo bi pa šteli mortarij s Ferantovega vrta v Ljubljani, ki ima že steklasto položeno notranjo površino.¹⁶ Zanimivo pa je, da so ravno z marmoriranjem poslikane dokaj izjemne oblike, za datacijo katerih smo pogosto v zadregi. Iz Ptuja sta posodi 3538 in 3671, ki bi ju raje stavili v pomarkomanski čas le zaradi lege njunega najdišča. Nenavaden je po obliki tudi vrč iz zgodnjega hajdinskega groba.¹⁷ Nadalje srečamo čaše in lončke v Forminu in Emoni, ki jih sicer v taki obliki le redko srečamo med lončenimi izdelki¹⁸ (pogosteje med izdelki iz drugih materialov). Zgodnje, zelo »kovinske« oblike marmoriranih posod pozna tudi širši panonski teritorij.¹⁹

Na podlagi vsega tega, si ne moremo kaj, da ne bi pritrdili stari domnevi,²⁰ da so se naši kraji skupno s širšimi teritoriji srednje Evrope seznanili s tehniko marmoriranja po posredništvu italjskih lončarjev.

Kar na oko sodimo, da kažejo v Italijo oblike in tudi rjavkasti odtenek gline in premaza, ki ga srečamo tudi sicer na zgodnjih dobrih čašah in zlasti oljenkah. Opazno je, da je ob koncu 1. stol. pa tja do markomanskega časa nekaj več marmoriranja na mestnem teritoriju Poetovia pa tja do Zagreba in da se pojavlja na vsem tem prostoru nekako na istih vrstah posod in v enaki obliki. To nas sili misliti, da je naše srednje Podravje tehniko marmoriranja po sredi 1. stol. razvilo za svoje potrebe in se mu je do določene mere priljubila. V tej zvezi je zanimivo še to, da je lisasto slikanje v flavijskem času v Vindonissi v Reciji nekaj posebnega, kar raziskovalci vežejo z vojsko in domovino vojakov v deželah vzhodnih Alp.²¹ Tudi madžarski raziskovalci opažajo ravno pri marmorirani keramiki, razlike med posameznimi mestnimi teritoriji.²² To zapažanje bi nam moglo služiti kot dodatna opora k domnevi, da so ob koncu 1. in v začetku 2. stoletja rimski mestni teritoriji po provinci gospodarili dokaj v sebi zaključeno.

Nadalje se nam zdi, da je morala raba marmorirane keramike v naših krajih močno upasti, če ni že kar usahnila za kar 100 let. Poznejša marmorirana keramika kaže pa vrsto sorodnosti v med seboj tudi zelo oddaljenih krajih Emona — Sremska Mitrovica, Ptuj — Osijek). Potemtakem bi sodili, da ta pozna keramika v sedanji Sloveniji ni nasledek organskega razvoja na naših tleh, marveč da je spet

15. S. Petru o.c. grob 943; I. Mikl Curk, Inv. archeol. grob 47.

16. Mortarij-melnica, najden na Ferantovem vrtu v Ljubljani v IP 7, kv. VIII, gl. 0,45—0,6 pod cesto A. Mortariji s steklasto glazirano notranjostjo sodijo že vsaj v 4. stoletje, E. Ettliger Jahr. d. hist. Ver. f.d. Fürst. Lichtenstein 59, 1959, 225.

17. A. Jalen, Arheol. vestnik I, 1950, 177 in sl. 19.; I. Mikl Curk, Katalogi in monografije 13, tab. X, sl. 7.

18. E. Bonis, o.c. tab. XIV; S. Petru o.c. grob 943.

19. E. Bonis, o.c. tab. XXX 6 in krožnik iz muzeja v Osijeku.

20. E. Bonis, o.c. 41; K. Sz. Poczy o.c. 42.

21. E. Ettliger — Chr. Simonett, Die Keramik aus dem Schutthügel v. Vindonissa, Veröf. d. Gesell. f. Vindoniss 3, Basel 1952, 60 ss.

22. K. Sz. Poczy, o.c. 42 s.

dokaz vpliva od drugod. Zdaj pa bi bili skoro naklonjeni misli, da nam še primanjkuje dokaznega gradiva, da je ta pozna marmorirana keramika dokaz vpliva iz spodnjega Podravja in iz Podonavlja in to v času, ko so se tehnologije v večjih prostorih po imperiju povsem poenotile.

Mogoče bi smelo tako to naše izvajanje služiti kot dokaz več tudi k domnevi, da smemo po 3. stoletju v raziskovanju rabiti analogije iz bolj oddaljenih krajev, pa tudi iz krajev, ki so locirani na od povsem logičnih poti povezave (npr. tudi v smeri proti glavnim vodnim tokovom) z mnogo manj pomiselkov. Za starejša obdobja moramo pa predvsem kronološke opore s pomočjo analogij keramičnih izdelkov iskati zlasti znotraj mestnega teritorija.

Iva Miki-Curk

CONTRIBUTION TO THE STUDY OF THE ROMAN CERAMICS AS PROVIDING SOME KNOWLEDGE ABOUT PAST HISTORY

Summary

This reconstruction of course could be made only in very general lines because of being based on findings from far enough distant places and on small evidence over the technical proceedings really used in painting the represented ceramics. In any case the examples from Formin near Ptuj are relatively numerous, the ornaments so rich, further we can find in the same district, that of Ptuj, Roman Poetovio, parallels to any example of that kind of painted pottery, which is of interest for our paper and was found in the northern part of our country (thus to different types from Ljubljana — Emona, Sisak — Siscia as well as to the types from Osijek — Mursa and Sremska Mitrovica — Sirmium). Therefore we are convinced that in any case the poetovian area and the area of lower Drava was an active link in shaping and further developing the elements of the Roman civilisation, coming from the Mediterranean.